

ΟΑΕΟΙ ΔΕ ΑΕΙ ΑΑΕ²ΑΟ² ΑΑΙ Ε²ΑΝΟΥΕΙ ΑΙ ΔΕÇΕΕΟ

Висвітлено сутність глобальних фінансових передумов зростання сукупного банківського ризику, а також, природу світових фінансових криз та їх вплив на функціонування банків.

The article deals with problems of financial globalization and existence global bank risk. The author presents nature of world financial crises and their influence for banks functioning.

Найбільш суттєво, на сьогодні, відчувається посилення глобалізаційних процесів у фінансовій сфері. Особливо помітною за останні роки стала фінансова лібералізація національних та міжнародних фінансових ринків. Це у свою чергу призвело до хвилеподібного поширення та інтенсифікації фінансових криз. В епіцентрі таких фінансових криз найбільш часто перебували банки. Імовірність зростання сукупного банківського ризику за таких обставин зростає настільки стрімко, що загроза банкрутства стає об'єктивною реальністю.

Саме тому, у даному дослідженні ми ставимо перед собою *мету* визначити наслідки реалізації негативних явищ фінансової глобалізації на банківський бізнес крізь призму підвищення рівня глобального банківського ризику. Для досягнення такої мети необхідно розглянути:

1. Природу найбільших світових фінансових криз та їх вплив на функціонування банків;
2. Фактори, що спричиняють до зростання глобальних банківських ризиків.

Серед найзначніших доробок вітчизняних дослідників, предметом яких є аналіз проблем прийняття рішень за умов невизначеності та пов'язаного з нею ризиком і методи його мінімізації слід відзначити праці Вітлінського В., Матвійчука А.В., Наконечного С., Федоренка В., Старостіної А.О., Кравченка В.А. та багатьох інших. Із зарубіжних дослідників необхідно відзначити Александера Г., Бейлі Дж., Грубера М., Марковіца Г., Фішера І., Русанова Ю.Ю., Кабушкіна С.Н., Лобанова А.А..

Нині глобалізація являє собою нову ступінь інтернаціоналізації, що характеризується втягненням усе більшої кількості країн у процес взаємозалежності господарської діяльності, введенням єдиних міжнародних стандартів, використанням однакових критеріїв оцінки фінансового стану компаній [1, 35]. Відтак, фінансову глобалізацію слід розуміти як невпинну інтеграцію фінансових систем та формування глобального фінансового ринку, що у свою чергу породжує:

- відрив глобальної фінансової системи від продуктивної економіки;
- розмивання меж національних валютних систем;
- дерегуляцію фінансової діяльності;
- переливання фінансових потоків у фіктивний спекулятивний капітал.

Наслідком цього є те, що стихійні ринкові процеси стають непідвладними принципам економічної політики окремої держави [2, 106]. Економіка втрачає національність, а держава – інтереси. Розглянемо історичні приклади.

1929 рік став роком першого серйозного фінансового потрясіння. У літературі це явище називали Велика Депресія, яка продовжувалася до 1933 року. Наслідком цієї глибокої фінансової кризи стало скорочення виробництва в окремих країнах на 50 % та підвищення рівня безробіття до 30 %. Епіцентром Великої кризи стали Сполучені Штати Америки. Курси акцій провідних американських корпорацій різко впали. У більшій мірі, це була криза фондового ринку, однак саме вона призвела до закриття більш ніж 9000 комерційних банків із сукупними депозитами 6530 млн. дол. В свою чергу, першопричиною валютно-фінансових криз вважають так звані «нафтові шоки», які розпочалися з 1970 року призвели до зростання заборгованості переважно у країнах, що розвиваються. Перший «нафтовий шок» 1970 року викликав хвилю різких збільшень дефіцитів поточних платіжних балансів усіх країн імпортерів нафти. Другий шок з 1979 по 1981 рік ще більше ускладнив ситуацію, а становище деяких банків значно погіршилося. На порятунок кількох банків у США були витрачені величезні кошти. Банківська криза розпочалася з чиказького банку «Континентал Іллінойс», який у 1984 році опинився на грані краху. Для збереження банку було витрачено 1,1 млрд. дол. До кінця 80-х криза набула величезних масштабів. За окремими оцінками, на 1991 рік збанкрутувало біля 1500 фінансово-кредитних установ лише у США, а їх сукупні витрати становили близько 200 млрд. дол. [3].

Азіатсько-тихоокеанська регіональна фінансова-криза 1998 року стала переконливим свідченням того, що попри усі позитивні сторони глобалізації та інтернаціоналізації світового господарства, існують чималі фінансові ризики. Головними причинами цієї кризи стали:

- макроекономічна незбалансованість;
- недостатній контроль над банківською системою;
- значні обсяги запозичень банків та корпорацій із міжнародних ринків капіталу;
- використання зовнішніх запозичень для фінансування інвестиційних проектів низької якості;
- недостатня оцінка фінансових ризиків, що пов'язані із відсутністю системного підходу до ризик-менеджменту в окремих банках.

Від цієї кризи українські банки постраждали дещо менше ніж російські фінансово-кредитні установи, а платоспроможність банківської системи України в цілому не була втрачена. При цьому позитивом виявилась практична відсутність іноземних інвестицій в українських банках і порівняно невеликі обсяги депозитів юридичних і фізичних осіб. Обсяги капіталів українських банків у гривневому еквіваленті навіть дещо збільшилися для окремих фінансово-кредитних установ. Проте, викликані знеціненням гривні втрати становили близько 2,5 млрд. грн. (750 млн. дол. США) або приблизно 45%.

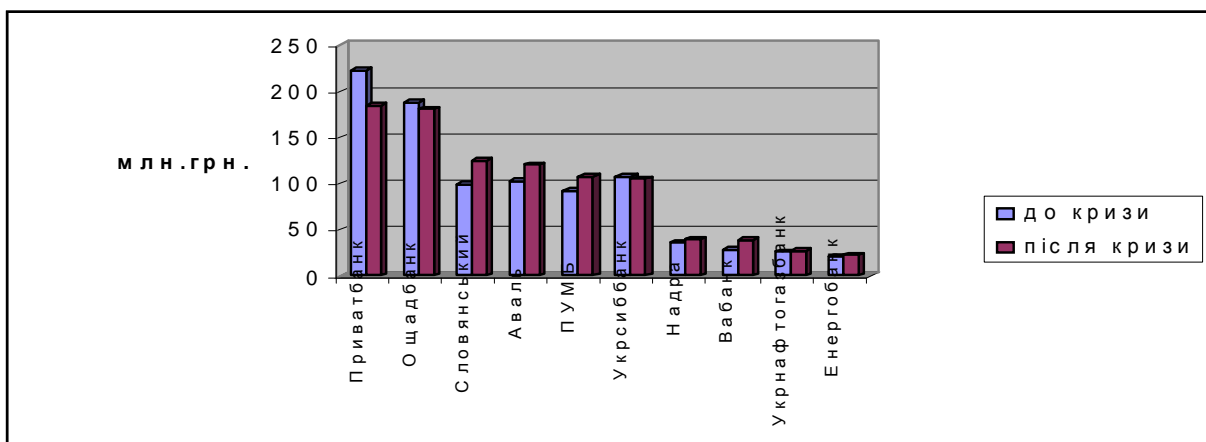

Рис 1. Капітал 10-ти українських банків до і після фінансової кризи 1998 року [4, 141]

2001 рік став роком кульмінації системної фінансової кризи у Південній Америці, а саме, в Аргентині. Боргові зобов'язання цієї країни сягали на суму понад 80 млрд. дол. [5]. За період із 1957 по 1999 рік уряди Аргентини основою фінансово-кредитної стабільності визначали кредити Міжнародного валютного фонду. При цьому зовнішня заборгованість зросла з 29 % від ВВП країни у 1993-му році до 50 % у 2000-му. Депозитні вклади громадян у національній валюті у банках були «заморожені», а доларові депозити примусово конвертовані у песо, яке було знецінено. Усі ці дії призвели до невиправданих фінансових втрат, а банки перетворилися на спадкоємців непрофесіоналізму уряду країни.

Головним і важливим висновком аргентинської кризи для України є те, що зовнішні запозичення із стабільних надходжень та джерела економічного зростання можуть досить легко перетворитися у головний фактор фінансової нестабільності та кризи. Особливо, насторожує той факт, що із 2006 року, валовий зовнішній борг України збільшився на 34,7 млрд. дол. США і на кінець 2007 року складав 54 % ВВП.

Відповідно, за 2008 рік обсяг валового зовнішнього боргу України збільшився на 25.6% (21 млрд. дол. США) і на 1 січня 2009 року становив 103.2 млрд. дол. США (56.7% до ВВП). Стійка тенденція накопичення зовнішньої заборгованості в банківському та інших секторах економіки (23.5 млрд. дол. США), характерна для трьох перших кварталів року, змінилася в останньому кварталі. Під впливом світової фінансової кризи, коли в умовах обмеження доступу до зовнішніх фінансових ресурсів та зниження інтересу інвесторів до України, в жовтні-грудні 2008 року відбулося скорочення боргу в банківському (на 2.7 млрд. дол. США) та інших секторах економіки (на 3.9 млрд. дол. США) та суттєве зростання державного боргу (5 млрд. дол. США) [6].

Приріст боргу в 2008 році відбувся у:

- банківському секторі – на 8.5 млрд. дол. США або 27.4%;
- інших секторах економіки – на 8.4 млрд. дол. США або 23.2%;
- секторі органів грошово-кредитного регулювання – на 4.3 млрд. дол. США або у 10.2 рази.

Відтак, фактичний розмір валового зовнішнього боргу перевищив критичний рівень, за даними МВФ, а це пряма загроза фінансовій безпеці України.

До серпня 2007 року у надійності та вигодах механізму іпотеки практично ніхто не сумнівався. Але згодом усі переконалися у тому, що ризики в іпотечному кредитуванні все таки існують, при чому, ризики не тільки для кредиторів, а й для позичальників [7, 307]. Протягом 2002 – 2005 років ринок нерухомості США переживав надзвичайний ріст. Це було пов'язано із високим рівнем купівельної спроможності та інвестиційної привабливості даного сектору економіки. Із зростанням попиту на житло і відповідною пропозицією, зростали і ціни, досягнувши темпів 20 – 50 % в рік [8, 17]. Інвестиційна привабливість переросла в ажіотаж, а далі в паніку. Почали виникати нові схеми кредитування, що пропонували брати кредити із надзвичайно низькими відсотковими ставками за перші роки. Також, деякі фінансово-кредитні установи давали можливість позичальникам виплачувати щомісячно тільки відсотки по кредитах, а на завершальному етапі – основну суму кредиту єдиним платежем. Ажіотаж на ринку нерухомості привів до того, що в результаті 43 % осіб, що отримали нерухомість в кредит, не мали засобів на початковий внесок. Агентства оформляли кредити навіть для боржників із ненадійною кредитною історією. В подальшому ріст світового рівня інфляції, призвів до того, що федеральна резервна система США переглянула величину ставки по кредитах і збільшила її до 5,25 %. Результатом цього кроку стала нездатність 40 % боржників розрахуватися за своїми боргами. Масовий попит на житло значно знизився, а ринок заповнили пропозиції заставлених та спекулятивних квартир. У такій ситуації іпотечні компанії відмовилися від кредитування без першого внеску, а також від кредитування ненадійних боржників. Велика кількість агентств призупинили свою діяльність. Інвестори вимагали від іпотечних компаній повернути вкладені кошти. В результаті – масові банкрутства та різкий спад акцій іпотечних компаній на біржі.

Різноманітністю проявів глобальний фінансовий ризик особливо відзначається у сфері кредитних відносин. Так, лібералізація банківського сектору та кредитна експансія практично завжди спричиняють погіршення якості кредитного портфеля та завищення оцінки забезпечення позик. Як наслідок, зростання кредитного ризику та збитків банків від кредитних операцій (табл. 1).

Таблиця 1

Збитки банків у 2007 році у сегменті кредитування *

Банк	Країна	Списана вартість активів, млрд. дол.	Втрати за позиками, млрд. дол.	Усього збитки млрд. дол.
1	2	3	4	5
Merrill Lynch	США	24,5	–	24,5
Citigroup	США	19,9	2,5	22,4
UBS	Швейцарія	18,1	–	18,1
HSBC	Великобританія	3,0	9,4	12,4
Morgan Stanley	США	9,4	–	9,4
IKB Deutsche	Німеччина	8,9	–	8,9
Bank of America	США	7,0	0,9	7,9
Credit Agricole	Франція	6,5	–	6,5
Washington Mutual	США	0,3	5,5	5,8
Credit Suisse	Швейцарія	4,9	–	4,9
Wachovia	США	2,7	2,0	4,7
Canadian Imperial (CIBC)	Канада	4,2	–	4,2
Societe Generale	Франція	3,8	–	3,8
JP Morgan Chase	США	1,6	2,1	3,7
Mizuho Financial Group	Японія	3,4	–	3,4
Barclays	Великобританія	3,3	–	3,3
Royal Bank of Scotland	Великобританія	3,2	–	3,2
Bayerische Landesbank	Німеччина	3,0	–	3,0
SachsenLB	Німеччина	2,8	–	2,8
Dresdner	Німеччина	2,7	–	2,7
Bear Stearns	США	2,6	–	2,6

Продовження таблиці 1

1	2	3	4	5
Deutsche Bank	Німеччина	2,4	–	2,4
ABN Amro	Нідерланди	2,4	–	2,4
Fortis	Бельгія	2,3	–	2,3
Natixis	Франція	1,9	–	1,9
HSB Nordbank	Німеччина	1,7	–	1,7
Wells Fargo	США	0,3	1,4	1,7
Lehman Brothers	США	1,5	–	1,5
DZ Bank	Німеччина	1,5	–	1,5
National City	США	0,4	1,0	1,4
BNP Paribas	Франція	1,0	0,3	1,3
Caisse d'Epargne	Франція	1,2	–	1,2
Nomura Holdings	Японія	1,0	–	1,0
Gulf International	Бахрейн	1,0	–	1,0
Європейські банки, що не перераховані вище		7,7	–	7,7
Азіатські банки за виключенням Мізуґа, Номуґа		4,1	0,7	4,8
Канадські банки за виключенням CIBC		2,5	0,1	2,6
Всього		168,8	25,8	194,6

* Джерело: «Еще один шаг к катастрофе» // Банковская практика зарубежом. – №3. – 2008. – С. 6-13.

Не слід забувати і ще про один важливий чинник, що впливає на рівень сукупного банківського ризику – інфляцію. Згідно прогнозів МВФ протягом 2008 року буде зберігатися зростання інфляції, особливо у країнах, що розвиваються (табл. 2).

Таблиця 2

**Загальні дані щодо динаміки інфляційних процесів у глобальній економіці
протягом 2000 – 2008 років***

(у відсотках)

Показники	Середнє за 1990-99 роки	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Дефлятори ВВП										
Країни з розвинутою економікою	2,6	1,5	1,9	1,6	1,7	2,0	2,1	2,1	2,1	1,7
США	2,2	2,2	2,4	1,7	2,1	2,9	3,2	3,2	2,7	1,8
Зона євро	–	1,5	2,4	2,6	2,2	1,9	1,9	1,9	2,2	1,9
Японія	0,5	-1,7	-1,2	-1,5	-1,6	-1,1	-1,2	-1,0	-0,8	1,3
Інші країни з розвинутою економікою	3,3	2,1	2,0	1,7	2,1	2,2	2,0	1,9	2,3	1,7
Споживчі ціни										
Країни з розвинутою економікою	3,0	2,2	2,1	1,5	1,8	2,0	2,3	2,4	2,2	2,1
США	3,0	3,4	2,8	1,6	2,3	2,7	3,4	3,2	2,9	2,2
Зона євро	–	2,2	2,4	2,3	2,1	2,1	2,2	2,2	2,1	1,9
Японія	1,2	-0,7	-0,7	-0,9	-0,3	–	-0,3	0,3	–	1,5
Інші країни з розвинутою економікою	3,5	1,8	2,1	1,7	1,8	1,7	2,1	2,1	2,1	2,2
Країни, що розвиваються	51,5	8,5	7,6	6,7	6,6	5,9	5,7	5,4	6,4	4,5

* Джерело: <http://www.imf.org/external/Russian/pubs/ft/weo/2008/01/pdf/c1r.pdf>

Вплив підвищення світового рівня інфляції на діяльність банків відбуватиметься одразу по декількох каналах, тобто через зміну процентних ставок, через ослаблення стимулів до заощаджень та зниження депозитної бази. А неминучим наслідком є перелив національного капіталу та зміна структури активних і пасивних операцій.

Під час очікування зростання рівня інфляції банки скоригують терміни кредитних контрактів, а відтак, темпи зростання активів та прибутку значно уповільнюються. Для ризик-менеджерів та топ-менеджменту фінансово-кредитних установ постануть нові завдання, перш за все, щодо збереження ліквідності.

Разом з тим, поглинання менших банків іноземними гігантами та перетворення регіональних структур у філіали, надзвичайно негативно позначаються не тільки на банківській системі країни, а і на повсякденній діяльності новостворених банків: процеси прийняття рішень у банках яких поглинули значно уповільнюються, втрачається властива дрібним банкам мобільність реагування на зміни кон'юнктури ринку.

На сьогодні, досить часто у наукових публікаціях можна зустріти думки про те, що ефективність іноземних банків є переважно вищою за рівень ефективності національних комерційних банків, а це повинно вести за собою масштабне покращення роботи усієї банківської системи. Але не слід забувати, що в ринковій економіці за все треба платити і платити сповна. Саме тому, у великій групі країн Центральної та Східної Європи відбувається значне погіршення банківської ефективності не дивлячись на значний ріст іноземного впливу. Це зумовлено рядом чинників, зокрема: як правило, діяльність іноземних банків на початковому етапі супроводжувалася значним скороченням персоналу та інших видів видатків [9, 112].

Таким чином, у нашій державі гостро постає проблема виживання української банківської системи та протидії вимиванню фінансових ресурсів та доходів іноземними банківськими об'єднаннями. Поряд з цим, безперешкодний доступ дешевих ресурсів іноземних банківських конгломератів вже за кілька місяців може зруйнувати існуючу мережу середніх і малих банків в Україні, діяльність яких є надзвичайно важливою для розвитку малого і середнього бізнесу, та перетворити банківську систему країни на аморфну та недієздатну.

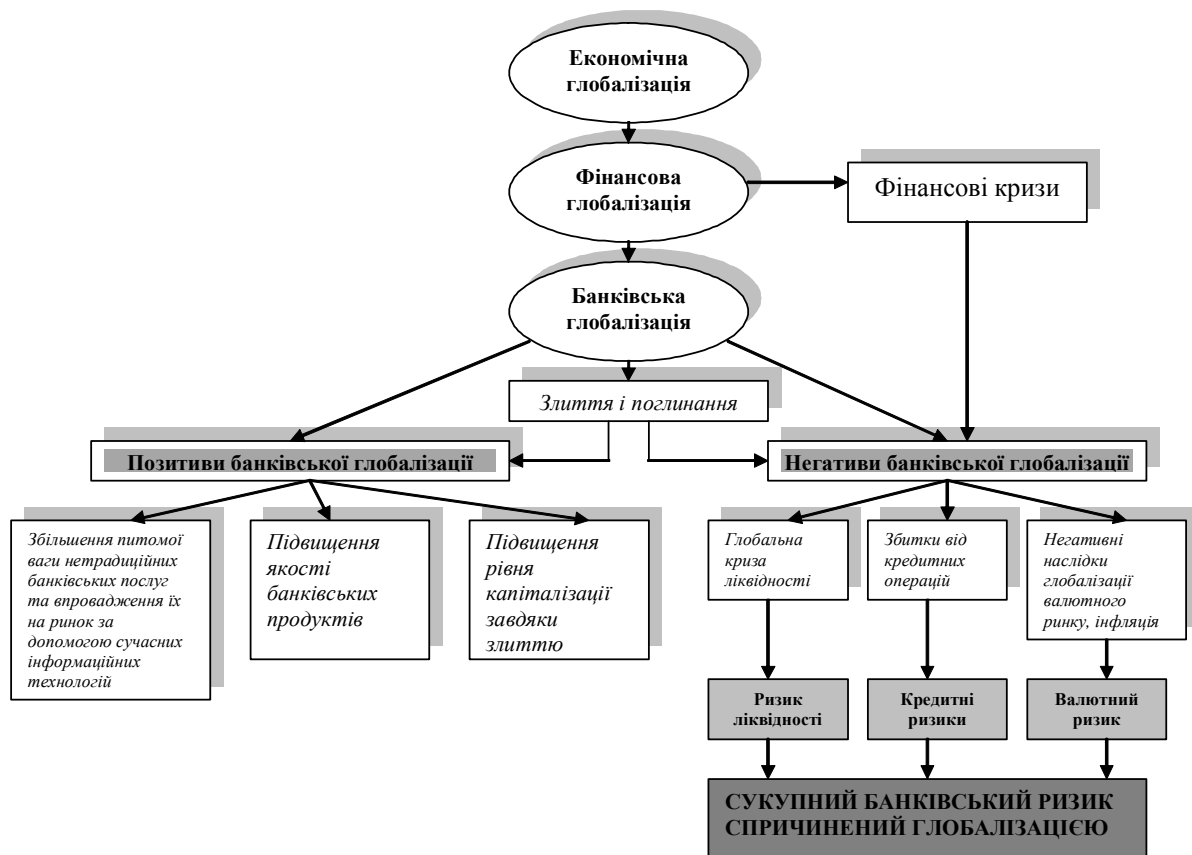

Рис. 2. Позитивні та негативні наслідки глобалізації для банківського бізнесу

З першої половини 90-х років відбувається поступове нарощення рівня присутності іноземного банківського капіталу у вітчизняній банківській системі. Серед основних макроризиків приходу іноземного капіталу в економіку України можна виділити:

1. Ризики нав'язування моделі залежного розвитку, тобто коли цілі діяльності банків з іноземним капіталом не збігаються з економічними та соціальними пріоритетами України (засобами кредитування підтримується попит на імпортовані товари);
2. Ризики неконтрольованого відпливу капіталу;
3. Ризики, що пов'язані з економічною безпекою.

Поряд з тим, потужні іноземні банки продаючи більш складні та різноманітні послуги досить легко приваблюють кращих клієнтів, несучи при цьому найменші ризики, тим самим ускладнюють конкуренцію для інших банків.

Загалом підсумовуючи, наслідки глобалізації для банківського бізнесу можна досить чітко виділити позитивні та негативні сторони даного процесу (див. рис. 2)

На основі сказаного можна зробити важливий висновок: *посилення фінансової глобалізації як результат економічної інтеграції неминуче призведе до зростання сукупного глобального ризику у банківському бізнесі*. Під сукупним глобальним ризиком, ми розуміємо, систему невизначеностей, головним елементом якої є імовірність зростання впливу негативних макрофінансових факторів.

Тенденції посилення глобалізації та інтеграції економічних процесів змушують вітчизняних суб'єктів господарювання «іти в ногу з часом». Альтернативи немає, бо конкуренція на ринку досягає такого рівня, що здатна позбавити ринкових позицій будь-якого економічного суб'єкта, незалежно від масштабів виробництва, обороту коштів чи обсягу капіталу. Однією із найголовніших вимог (особливо це стосується фінансових установ) є наявність ефективної системи управління усіма ризиками, як невід'ємної складової організаційної структури.

Література

1. Кондратьева Е. А. Институциональные эффекты: теневые экономические процессы в условиях глобализации // *Финансы, деньги, инвестиции*. – № 1. – 2008 – С. 35–37.
2. Бочан І. О., Михасюк І. Р. Глобальна економіка. – К.: Знання, 2007. – 403 с.
3. Шамова І. В. Грошово-кредитні системи зарубіжних країн // www.vuzlib.net/gsk_sh/index.htm/
4. Капітал банків за 1992–2005 // http://bank.gov.ua/Publication/Of_vydan/Buleten/2005/Bull-03-05.pdf
5. Аргентина після кризи: як живеться на власних ресурсах // <http://www.dt.ua>
6. Зовнішній борг України на кінець 2008 року // http://www.bank.gov.ua/Balance/debt/ExtDebt_report_2008.pdf
7. Тимків А. О. Ризики іпотечного кредитування // *Науковий вісник Буковинської державної фінансової академії: збірник наукових праць*. Вип. 1(10): Економічні науки. – Чернівці, 2008. – С. 302–312.
8. Якимин В. Н. Как толковать ипотечный кризис в США // *Банковское дело*. – № 11. – 2007. – С. 17–21.
9. Тимків А. О. Суттєві проблеми глобалізації банківського капіталу: іноземні банки в українській банківській системі // *Матеріали III-ої всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів, та молодих вчених: «Проблеми глобалізації та моделі стійкого розвитку економіки»*. – Луганськ, 2007. – С. 111–113.